

Anicetas STONKUS

Kaimo istorijos

PAKUTUVĖNAI

Kada dar valkas buvau

Vyriausias brolis Antanas namuose buvo įrengęs radiją. Tai buvo auksarankio meistro Pareigio iš Norvaišių pagamintas detektorinis, su ausinėmis klausomas aparatas, vietinių pagal šią užsienio firmos „telefunken“, pravardžiuojamas „Pareigunken“. Pagauti radijo bangoms buvo reikalinga ilga antena. Vienas laido galas buvo pritvirtintas prie karties, prikaltos prie namo, o kitas, nutiesus per kiemą prie kitos karties, įkeltas į aukšto topolio viršūnę. Kad neįtrenktų perkūnas, prie namo antena buvo giliai įžeminta. Iš tolo matėsi, kad mūsų sodyba radijofikuota, kas kaime buvo retas atvejis.

Prie aparato pajungiamos buvo tik vienos ausinės. Norint klausytis dviese, reikėjo jas perskirti.

Daugiausia juo naudojosi Antanas su tėvu.

Antanas per pusryčius papasakodavo „kas girdėti pasaulyje“. Naujienos nebuvo linksmos. 1939 m. kovo mėnesį vokiečiai atėmė Klaipėdą. Didelė politinė įtampa jautėsi visoje Europoje.

Nors ir nebuvo matę ir girdėję, kas per daiktas yra „krepšinis“, Antanas paaiškino, kad tai toks žaidimas su sviediniu. Kai 1939 m. lietuviai laimėjo Europos pirmenybes, tai džiaugėsi visi.

Tais metais rugsėjo mėnesio 1 d. Vokietija užpuolė Lenkiją ir po poros savaičių kartu su bendrininke Rusija šventė pergalę. Mūsiškiai lenkų nesigailėjo, nes negalėjome „nurimti be Vilniaus“.

Buvo plačiai propaguojamas šūkis: „Ei, lietuvi! Mes be Vilniaus nenurimsim!“

Po kurio laiko Rusija grąžino dalį krašto ir Vilnių Lietuvai, tačiau mainais pati įvedė savo kariuomenę.

Tada populiarusis Pupų Dėdė, dažnai dainavęs per Kauno radiofoną, paskelbė, kad „Vilnius - mūsų, o mes patys - rusų!“ Vakarų Europoje vyko karas. Vokietija vieną po kitos triuškinė nepriklausomas valstybes. Visi žmonės susirūpinę laukė, kas bus toliau.

1940 metų pavasarį nuėjau į Aleksandravo mokyklos pirmo skyriaus pirmą grupę. Pirmoji mano mokytoja buvo Gulbinskienė. Klasėje ant priekinės sienos buvo pakabintas kryžius, ant kitų - Prezidentas ir Lietuvos didieji kunigaikščiai. Pamokas pradėdavome maldele.

1940 m. birželio viduryje daugumą pritrenkė baisi žinia - rusai okupavo Lietuvą. Prezidentas Smetona pabėgo į Vokietiją, naujai paskirtas Justas Paleckis.

Tėvai, grįžę iš Plungės, pasakodavo, kaip rinkose prie „didžiųjų kruomų“ žydai ir visokie bolševikai, išlindę iš pogrindžio ir užsirišę raudonus raiščius ant rankovių, užsilipę ant bačkų keikia seną valdžią ir aiškina, kaip bus gerai prie naujos.

Tėvas susitiko stalių Valatką su raudonu raiščiu. Jis pas mus darydav dukterims kraitinius baldus. Pasipūtęs aiškino, kad jie, „raudonskariai“ (taip juos vadino žmonės), padarys tvarką. Deja, ne ilgai darė - užėj us vokiečiams jis buvo nušautas. Geras meistras, specialistas buvo.

Rudenį, nuėjus į mokyklą, neberadau savo mokytojos - buvo repatrijavusi į Vokietiją. Klasėje vietoje kryžiaus kabojo Stalinas. Naujoji mokytoja buvo Valančiūtė nuo Kartenos.

Vieškeliu link Kartenos beveik kasdien traukė rusų kariuomenė. Aš buvau matęs Plungėje, žurnale „Karys“ Lietuvos kareivius. Labai keista buvo matyti tą pilką, apiplyšusią gaują, dauguma - tamsaus gymio, azijietišku veido bruožų. Žmonės kalbėjo, kad į Lietuvą rusai užvarė „mongolų“.

„Raudonskariai“ darė savo tvarką. Uždraudė Šiaulių sąjungą ir Jaunųjų ūkininkų ratelį, nacionalizavo parduotuves ir gamyklas. Iš valsčių padarė vykdomuosius komitetus, kuriuose šeiminkavo savi: žydai ir beraščiai. Mokyklose kūrė komjaunimo ir pionierių organizacijas. Buvusi patriotinė skautų organizacija buvo uždrausta.

„Nauja tvarka“ davė savo „vaisius“. Sukurtuose kooperatyvuose jau pradėjo trūkti būtiniausių prekių, audinių, avalynės.

Kartu su gimnazistu Zenonu į penktą skyrių Plungėje išvežė ir brolių Joną. Sesuo Bronelė ėjo į Aleksandravą, tik mus, pirmokus, nuo Visų Šventųjų iki kitų metų rugsėjo paliko „žiemavoti“ namuose.

Aš, likęs vienas tarp suaugusiųjų, trainiojau

— Nukelta į 5 p. —

— Atkelta iš 2 p. — aplinkui ir klausiausi, kas ką kalbą. O tų kalbų buvo visokių. Grįžęs iš Plungės,

Zenonas tėvams pasakojo, kad suiminėja gimnazistus. Buvo areštuoti ir prasidėjus karui sadistiškai nužudyti Rainių miškelyje J. Antanavičius, L. Buchmanas, P. Balsevičius, B. Kavolius ir kiti. Taip pamažu į žmonių gyvenimą ėmė skverbtis baimė, nežinomybė. Į ūkį dažnai pradėjo užsukti įtartini tipai, buvome priversti išmontuoti ir savo "radijo stotį". Sodyba vėl liko "be ausų". 1940 m. vasarą mama su pomidorais ir daržovėmis dar sykį nuvažiavo į Palangą. Biznis nebevyko. Nebevasarojo nei Prezidentas, nei ministrai, nei Kauno valdininkai. Buvo nacionalizuotos vilos ir sukurtas sovietinis "rojus" raudonosios armijos šeimoms. Už parduotas prekes karininkų žmonos mokėjo rubliais ir kapeikomis. Kadangi mama nežinojo nei kalbos, nei pinigų vertės, tai "katiušos" mokėjo kiek norėjo. Taip mūsų sodyboje pasirodė pirmieji rubliai ir kapeikos. Užėjęs kaimynas J. Brazdeikis, paėmęs 1 kapeiką, pasakė, kad tokia "palys po nagu, tai kišenėje nė nerasi".

Sovietams mūsų ūkyje buvo per daug žemės. "Buožė" negalėjo turėti daugiau kaip 30 ha.

Taip archyvuose atsirado šitokio turinio dokumentas: "Kartenos valsčiaus numatyta į valstybinį žemės fondą ūkių 1940-10-31 sąrašą įrašytas savininkas Stonkus Antanas (tėvo vardas, gimimo m. nenurodyti). Pakutuvėnų kaime turėjęs 46.14 ha žemės. Į valstybinį fondą paimta 16-14 ha žemės. Savininkui palikta 30 ha žemės".

Visoje Lietuvoje vyko žemių nusavinimas. Trūko matininkų. Pas mus matavo lenkas iš Lodzės miesto, per karą pabėgęs nuo vokiečių. Tėvas, per Pirmą karą belaisvėje Silezijoje kasęs akmens anglis, bendravęs su lenkais, galėjo su juo susikalbėti.

Atimta 16.14 ha žemės buvo paskirta kaimynams Gusčiui Valentinui (Valiui), Kukulskiui Jonui, Razmai Alfonsui, o miške "margas" - Simučiui. Tėvai, matydami, kas dedasi, tos žemės nė nesigailėjo. Tegu dirba, naudojasi. Tačiau bjauriausiai pasielgė Gusčius Valius.

B. d.

Marijampolė

Žem. saulutė - 2006, bal. 21